

Наталія ЯРМИШ,
доктор юридичних наук,
професор кафедри
кримінального права та кримінології
Національної академії прокуратури України

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЯВІВ ВОЛІ У НЕОБЕРЕЖНІЙ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПРИ СКОЄННІ ЗЛОЧИНУ

Ключові слова: бездіяльність, необережність, волимість, усвідомлення, свобода, вибір, моральність, відповідальність.

Проблема, що їй присвячено дану статтю, полягає в такому: чи можна розглядати *бездіяльність* людини як поведінку, у якій виявляються прояви *волі*? На перший погляд це питання дещо віддалене від практичних завдань кримінального права. Однак тільки на перший. На наше переконання, у кримінально-правовій науці не існує жодної проблеми, від вирішення якої більшою або меншою мірою не залежала б ефективність дії кримінального закону. Насамперед його призначення – стримувати людей з нестійкою соціальною позицією від скоєння злочинів. З метою виконання цієї (охоронної) функції закон має бути справедливим. Лише за такої умови караність певної поведінки може бути схвалена людьми.

Волю обґрунтовано вважають інтегральною рисою особистості, атрибутом здійснення етично значущих актів поведінки. Поза сумнівом, саме існування моральних відносин нерозривно пов'язане з можливістю вибору, проявом волі. Людина заслуговує покарання тому, що в тих самих умовах могла вчинити інакше.

Поведінку, у якій не виявляється воля, особистий вибір (наприклад, неконтрольований рефлекторний порух тіла – фізіологічна реакція на певний подразник), неможна визнати злочинною саме тому, що немає підстав оцінювати її з позицій моральності. У подібних ситуаціях людина не виявляє себе як особистість.

Якщо бездіяльність не є вольовою поведінкою, то і відповідальності за неї не має бути. Інший підхід був би втіленням порочності закону, викликав би з боку навіть законослужняних громадян його неприйняття, інтуїтивне відторгнення. Однак суспільство не заперечує проти притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які завдали шкоду через *неуважність*. У цьому стихійно виявляється сприйняття людьми необережної бездіяльності такою поведінкою, у котрій воля порушника *реально наявна*. Мета цієї статті полягає в тому, щоб обґрунтувати це з позицій не лише кримінального права, а й суміжних наук.

Відразу уточнимо, що бездіяльність (як різновид діяння) ми розглядатимемо у «вузькому значенні». Відтак, ітиметься не про злочин у цілому, а лише *про одну з ознак його об'єктивної сторони*. У цьому аспекті діянню присвячено численну кількість робіт. Багато вчених присвятили проблемі діяння спеціальні дослідження. Серед них: Ю.М. Антонян, М.І. Бажанов, О.І. Бойко, Є.В. Благов, Т.П. Васьков, А.С. Горелик, І.І. Горелик, М.С. Грінберг, М.Д. Дурманов, М.І. Ковальов, А.Ф. Зелінський, І.Я. Козаченко, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко, Г.А. Кригер, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, В.Б. Малінін, П.С. Матишевський, Є.Я. Мотовиловкер, А.В. Наумов, М.І. Панов, П.С. Прохоров, В.В. Сташис, С.А. Тарарухін, А.А. Тер-Акопов, Г.В. Тимейко, А.Н. Трайнін,

А.А. Піонтковський, Т.В. Церетелі, М.Д. Шаргородський та інші автори.

Можна з упевненістю сказати, що немає жодного спеціаліста з кримінального права, який більш-менш детально не розглядав би у своїх роботах ознаки дії чи бездіяльності. Однею із цих ознак і є виявлення волі. В кримінальному праві міцно закріпився специфічний термін «волимість».

У 1999 році автор цієї статті опублікувала роботу, присвячену психологічній характеристиці дії, у якій приділено увагу трактуванню волі як прояву особистості [16]. Аналіз джерел з філософії та психології дав можливість, зокрема, встановити, що волимість поведінки немислима без моменту усвідомлювання, оскільки воля вже за своїм визначенням є *цілеспрямована* активність, а постановка мети передбачає її *усвідомлювання*. Відповідно до постулатів психології, сприйнятих кримінально-правовою наукою, саме ознакою волимості і характеризується поведінка людини як істоти розумної. Слово «поведінка» вживається і щодо тварин. *Діє* ж, тобто виявляє волю, тільки людина.

З приводу волимості *дії* як різновиду діяння питань не виникає, вона практично загально визнана. З *бездіяльністю* становище інше. Єдиної думки тут немає. Особливо дискутується проблема виявлення волі у випадках небалого ставлення до наслідків, зокрема коли людина *забула* здійснити певну дію.

Про те, що і при бездіяльності поведінка особи носить вольовий характер, у роботах з кримінального права дослідники нерідко згадують без пояснень. Досить часто автори не акцентують увагу на вольовому характері бездіяльності, але висновок про визнання ними цієї обставини можна зробити на основі того, що, на їхню думку, будь-яке діяння є проявом волі [1, 115]. Чітко сформулював свою позицію з цього питання А.А. Піонтковський: «Дія або бездіяльність особи є вчинком, що виражає її волю» [7, 144].

Так само категорично висловлюється і протилежна думка. Так, В.Б. Малінін стверджує, що пошуки обґрунтування кримінальної відповідальності за бездіяльність *не слід пов'язувати зі свободою волі*. Однак можна зазначити про серйозну невідповідність да-

ної тези позиції самого ж автора. Адже, як вважає В.Б. Малінін, «злочинна бездіяльність породжує соціальну та моральну пасивність» [8, 3, 6]. Але поза волею про моральність, як і про неморальність, навіть не може йтися.

Оскільки з приводу волимості бездіяльності існують прямо протилежні погляди, одного лише твердження про те, що воля і при необережній бездіяльності має місце, замало. Необхідно підтвердити його переконливими аргументами. Доводи, наведені у літературі, вбачаються не досить ваговитими. Розглянемо їх.

На думку В.Н. Кудрявцева, при бездіяльності поведінка перебуває під актуальним або *потенційним* контролем свідомості та волі особи [6, 87–88]. Услід за В.Н. Кудрявцевим й інші дослідники прирівнюють *можливість* усвідомити певні обставини та виявити свою волю з самою волимістю. На таких уявленнях ґрунтуються поняття «потенційне усвідомлювання», «потенційний вольовий контроль», яким протиставляють волимість «актуальну», тобто таку, що справді має місце. Із цим можна посперечатися. Адже досить очевидно, що можливість і дійсність – зовсім не одне і те ж саме. Якщо про певне явище, подію кажуть, що воно *може* відбутися – це означає, що в даний момент його саме й *немає*. Тому конструювання таких «потенційного» усвідомлювання і волимості, на нашу думку, проблему не усуває.

Розібратися в цьому питанні допомагають дані психології, яка оперує поняттям «внутрішня дія». Психологи разом із фізіологами довели, що будь-який акт поведінки людини (незалежно від ступеня його складності) обов'язково містить стримування певного протилежного імпульсу [15, 34]. Справді, інколи буває дуже складно утриматися від вчинення бажаної дії. Бездіяльність може потребувати більше зусиль та нервів, ніж дія. Таким чином, хоч і не виявлена *зовні*, та все ж таки воля має місце і при *утриманні* від певних дій. А отже, зовнішню *бездіяльність-утримання* цілком можливо розглядати як «*внутрішню дію*».

Та в ситуації, коли людина *забула* виконати свій обов'язок, становище інше. У тако-

му разі вже складно сказати, що особа *утрималась* від виконання дії, оскільки утримання передбачає момент свідомої відмови від її виконання, етап прийняття рішення, тобто прояв *внутрішніх вольових зусиль*. Усього цього при «забудькуватості», здавалося б, немає. Як бачимо, для обґрунтування *волимості* ситуація, коли людина забула зробити те, що від неї вимагається, є найбільш складною.

Через цілком зрозумілі причини проблемі вольового характеру бездіяльності приділяють увагу і ті вчені, які досліджують питання необережної форми вини, а саме недбалості – тобто такого ставлення особи до свого діяння, за якого вона *не передбачила* його наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити. Аналізуючи дослідження щодо необережної форми вини, можна помітити, що з приводу злочинної самовпевненості інколи кажуть про «*усвідомлювану необережність*», а злочинну недбалість (забудькуватість, неухважність) іменують недбалістю «*неусвідомлюваною*» [13, 27, 53]. Термін «неусвідомлювана бездіяльність» у ситуаціях, коли людина забула виконати дію або заснула, використовує і В.П. Мальков, уточнюючи при цьому, що таке зустрічається «вкрай рідко» [9]. Проти того, що факти забудькуватості трапляються дуже рідко, мабуть, можна заперечити. Та навіть якщо вони справді зовсім нетипові для ситуацій, якими цікавиться кримінальне право, то за умови віднесення такої поведінки до «*неусвідомлюваної*» варто було б визнати, що бездіяльність все ж таки може бути і *невольовою*. А якщо так, то вже не можна стверджувати, що діяння в цілому як ознака об'єктивної сторони злочину – обов'язково *вольова* поведінка. Тоді правильно було б казати, що «за загальним правилом», «в більшості випадків», «найчастіше» тощо діяння носить вольовий характер. Але ці застереження дорівнюють тому, щоб і зовсім не згадувати про волимість діяння, оскільки вона тоді не є його атрибутом. А це, як вже говорилося, суперечило б самій ідеї свободи волі при здійсненні злочину, яка є глобальною моральною засадою відповідальності людини за свою поведінку. Поза сумнівом, запе-

речення вольового характеру бездіяльності, що стала наслідком недбалості, рівносілляне запереченню зв'язку необережного злочину з соціальними позиціями особистості.

Відповідно до загальноновизнаного і цілком обґрунтованого підходу до моральних засад кримінальної відповідальності можна зрозуміти спроби констатації при необережній бездіяльності хоча б «потенційної», та все ж таки волимості. Та знову зазначимо, що визнання будь-якого явища «потенційним» означає, що в даний момент воно існує в нереалізованій можливості, а зовсім не в реальній дійсності. Ось чому таке трактування вбачається непереконливим.

На складності питання про моральну природу «необережної бездіяльності, чистих деліктів упущення» наголошує С.В. Землюков. Вихід зі скрутного становища він бачить у тому, що зараховує таку поведінку до «потенційно моральних вчинків» [4, 13]. Поведінку «потенційно моральну», на нашу думку, можна тлумачити тільки таким чином: у плані самооцінки в момент здійснення суспільно небезпечного діяння вона «*ніяка*» – *ані моральна, ані неморальна*. Але за належної уважності *могла б* виявитися моральною. С.В. Землюков не надає пояснення, що таке «потенційна моральність», але інше тлумачення складно уявити. Нам таке пояснення вбачається ще більш вимушеним, ніж «потенційні» усвідомлювання та волимість. У доводах С.В. Землюкова бачимо спробу штучно підвести положення кримінального права під філософсько-психологічні постулати. Вважаємо подібне маніпулювання категорією моральності невикористаним. Поза сумнівом, що поняття моральності відображає досить стабільну установку особистості. Моральність не може бути ситуативною, тим більше «можливою». Вона або є, або її немає. Міркування про «потенційну моральність» відірвані від життя, а тому жодною мірою не усувають глухий кут, у який заводять визнання «неусвідомлюваного», «невольового» характеру невиконання дії «через забудькуватість». Якщо погодитися, що така бездіяльність все-таки – поведінка *невольова*, потрібно подивитися правді у вічі і визнати, що вона знаходиться поза уявлен-

нями про добро та зло. Але тоді потрібно йти далі: констатувати, що і відповідальності за неї бути не може. Або ж, навпаки, чітко проголосити, що відповідальність можлива і за невольову поведінку. Але такий підхід однозначно позбавляє кримінальну відповідальність обґрунтування з позицій загальнолюдських цінностей.

Штучною, ненадійною, нестійкою конструкцією є і зазначена вище «неусвідомлювана бездіяльність». Незрозуміло чому, характеризуючи дію, дослідники (за незначним винятком) визнають, що неусвідомлювання несумісне з відповідальністю за дану поведінку, а *бездіяльність* може бути і «неусвідомлюваною»? Ми не хочемо залишати поза увагою це протиріччя і намагатимемося його усунути, знову ж таки, за допомогою даних психологічної науки.

Аналізуючи проблему «автоматичної», «звичної» поведінки, яку найчастіше називають «несвідомою», доходимо висновку, що це повноцінна *дія* – усвідомлювана, вольова поведінка [16, 23–27]. Однак усвідомлювання під час таких *дій* має виражену специфіку. У момент їх здійснення даний процес *відображений* у свідомості людини, але перебуває не в «фокусі», а «на периферії». Аналогічно можна розглядати і те, що називають «неусвідомлюваною» *бездіяльністю*. Про неусвідомлювання стосовно цього процесу можна говорити лише в лапках. Її було б доцільно згадувати тільки за умови, що людина *не знала* про те, що вона повинна виконати певну дію. Та за таких обставин знімається саме питання про бездіяльність. Якщо ж суб'єкт знав, що на нього покладено обов'язок діяти, тобто цей факт було доведено до його свідомості, сприйнято ним, говорити про неусвідомлювання невиконання дії вже не можна. А те, що людина не обтяжує себе, утримуючи певні обставини в *центрі* уваги, дозволяє собі «засунути» їх у віддалені куточки свідомості – лежить на її совісті, оскільки це процеси цілком контрольовані. Подібна неухважність і є показником моральних установок особистості – характеристикою ставлення до суспільних цінностей.

З огляду на викладене ми принципово заперечуємо і проти терміна «післясвідоме»

ставлення до дії. Його пропонує С.М. Шапієв, визначаючи випадки, коли усвідомлене раніше «в теперішній момент не усвідомлюється через малу значимість у даній ситуації» [14, 12]. Відповідно, ми не можемо погодитись і з думкою М.С. Грінберга, який вважає, що обов'язок виконати дію у випадках недбалості «перебуває за порогом свідомості» [3]. Вважаємо, що власне законодавча формула злочинної недбалості – вказівка на обов'язок і можливість передбачити наслідки – свідчить саме про те, що певні уявлення *реально* наявні у свідомості особи у момент скоєння злочину, а не після цього. Інакше на підставі чого можна стверджувати, що хоча людина і не передбачала наслідків, але все ж таки могла їх передбачити? Звернемо увагу на обставину, яка вбачається надто очевидно, щоб піддавати її детальному аналізу. *Забути можна лише те, що знаєш.*

Висловлюючись фігурально, коли людина забула виконати свій обов'язок, це означає, що на *усвідомлювані* нею обставини через неухважність просто «не наведено різкість». Саме тому, хоча особа в даний момент не передбачає можливих наслідків, однак, доклавши психічних зусиль в потрібному напрямі, вона цілком була б здатна їх передбачити.

З другого боку, усвідомлювання людиною певних обставин саме собою про спрямування волі ще нічого не свідчить. Наприклад, падаючи з висоти, людина може повною мірою усвідомлювати те, що з нею відбувається і передбачати наслідки, які загрожують тим, на кого вона падає. І це при тому, що процес падіння не лише не спрямовується волею людини, а, навпаки, перебуває у явному протиріччі з її устремліннями. Тому сказане про «периферичне» усвідомлювання бездіяльності при забудькуватості ще не доводить, що це усвідомлювання належить до структури волі. Адже, наприклад, зв'язаний охоронець розуміє, усвідомлює, що не виконує свій обов'язок діяти, перешкодити порушникам, однак вольовою його бездіяльність аж ніяк не назвеш. То, можливо, і той, хто забув виконати свій обов'язок, знаючи про нього, зовсім не виявляє при цьому свою волю?

За нашими уявленнями в ситуаціях, коли людина забула щось зробити, вона зовсім не виступає як безвільна субстанція. Оскільки вона при свідомості і здоровому глузді, не зачинена і не зв'язана, то свою поведінку регулює з власної волі всупереч тому, що сама добровільно узяла на себе обов'язок діяти зовсім інакше.

Те саме можна сказати і про випадки, коли невиконання певних дій обумовлено тим, що винуватий заснув. Звичайно, ми не маємо на увазі екстремальні ситуації, коли виснажена людина справді не керує собою. Мабуть, в певних життєвих умовах можна говорити про засинання як результат непереборної сили, як і у випадках насильного або таємного присипання. За звичайних же обставин сон – це все-таки не непритомність. І його стримування здійснюється тим успішніше, чим більшого значення людина надає цінностям, за які відповідає. Тому можна стверджувати, що і засинає людина з власної волі. Це також відображення моральної позиції.

Може скластися враження, що за такого підходу немає жодних відмінностей між варіантами бездіяльності, коли людина *приймає рішення не діяти* потрібним чином і такою бездіяльністю, що являє собою результат *забудькуватості*. І ту, і другу бездіяльність ми визнаємо вольовою (а отже, і усвідомлюваною), але відмінностей між ними не заперечуємо. У першому випадку людина *мобілізує свою волю* на нездійснення дії. У другому – *добровільно не обтяжує себе мобілізацією зусиль* у потрібному напрямі. Але термін «неусвідомлювана бездіяльність», що існує в науці і за допомогою якого розмежовуються дані ситуації, як уже зазначалося, вбачається невдалим. Він явно суперечить не лише цілком раціональній традиції вважати діянням тільки усвідомлювану поведінку, але і справжньому стану речей.

Оскільки варіанти бездіяльності, що аналізуються, явно відрізняються один від одного за самим характером усвідомлювання та волимості, для них бажані чіткі найменування. Роботи з психології та філософії підказали орієнтовні терміни, які після коротких пояснень ми і хотіли б запропонувати.

Необхідно звернутися до категорій, які широко використовуються у природничих та гуманітарних науках, щоб розкрити поняття *рефлексії*. Воно і потрібне нам для позначення відповідних видів бездіяльності. Рефлексія, якщо сформулювати це поняття найбільш стисло, – це *думки про свої думки*. У побуті рефлексію називають іронічним словом «самокопання». Психологічна наука визначає рефлексію так: «Рефлексія (від лат. reflexio – звернення назад) – процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів» [5, 303]. Стверджують, що поняття рефлексії вперше з'явилося не в психології, а у філософії, де також означало роздуми індивіда про процеси, що відбуваються в його свідомості, аналіз власної розумової діяльності. Понад те, філософи вважають, що сама моральність можлива лише в єдності «зовнішнього вчинку та внутрішньої рефлексії», від якої походять і почуття власної гідності, і совість [2].

Особливо важливо: психологи спеціально виділяють ту обставину, що і так зване «*неявне*» знання, а саме те знання, яке в даний момент *не перебуває під наглядом власного «Я»*, тобто не є предметом «самоспілкування», але тим не менш все одно *існує в сфері свідомості*. Це реалії, що мають місце *незалежно від рефлексії*, від тієї інформації, яку отримує людина про власні думки від своєї ж свідомості. Визнаючи всю складність розуміння цього явища, спеціалісти підкреслюють, що і *нерефлексивне* знання – *усвідомлюване* [11, 222–223].

Здатність до рефлексії, виражена в роздумі, оцінці варіантів поведінки, виборі, прийнятті рішення є детермінантою дії, яку здійснює людина, впевнені філософи та психологи. Саме поняття свободи вони, як і їх великі попередники, пов'язують з «пізнанням людиною своїх соціальних зв'язків та обмежень» [10, 18]. Якнайдорочніше висловився з цього приводу філософ Е.В. Ільєнков: «Людина творить себе сама, але ґрунтуючись на певних обставинах». У середовищі філософів цей вислів став буквально крилатим. Зрозуміло, що масштаб вибору залежить від конкретної життєвої ситуації, яка обумовлює певні межі можливостей. Але

наскільки будуть реалізовані ці можливості, залежить від власного рішення людини.

Ми не хочемо сказати, що людина, яка не підпорядковується соціальним нормам, не вільна. Свобода, звісно ж, має місце навіть в крайніх випадках поведінки, що відхиляється від суспільних стандартів, – злочинах. На нашу думку, тут напрошується такий висновок: що більше узгоджує людина свою поведінку з інтересами інших людей, то вищий ступінь її власної свободи, оскільки тим ширші можливості, які надає їй суспільство.

Проаналізувавши наведене вище, доходимо принципово важливого, на нашу думку, висновку. Він полягає в такому: *чи зробить людина, яка володіє відповідною інформацією про належну поведінку, своє нерелексивне (периферичне) знання релексивним, тобто предметом власних роздумів, чи зафіксує в потрібну мить на ньому увагу, чи зверне на нього свій «внутрішній погляд» чи ні – залежить від самої людини, від її власного волевиявлення.* Іншими словами, якщо уявлення про необхідність виконання певних дій відображені у свідомості людини, хай навіть на його глибинних, неактуалізованих рівнях, тобто *нерелексивно*, і непереборних перешкод, що роблять це виконання неможливим, в об'єктивній дійсності ми не знаходимо – це й означає, що дана особа *могла* виконати свій обов'язок. *Вона добровільно не зробила цього.*

З огляду на викладене вважаємо, що наведені терміни «усвідомлюване» та «неусвідомлюване», «актуально-» і «потенційно-» усвідомлюване – викривляють процеси, що мають місце в психіці людини при бездіяльності. Пропонуємо замість них вживати терміни «релексивна» та «нерелексивна» бездіяльність. Така термінологія достатньою мірою відповідає уявленням про те, що *в основі злочину завжди перебуває поведінка вольова.* Але при цьому вважаємо за необхідне звернути увагу, що *релексію*, тобто «думки про свої думки», не можна плутати з *релексами* – мимовільними психомоторними реакціями на подразники, які інакше називають *релекторними* реакціями. Розуміємо, що через подібність запропоновані терміни не можна визнати надто вдалим (в одній із робіт з кримінального права ми вже зустрілися з підміною термінології: кажучи про *релекторні* реакції організму, автор, не вдаючись до тонкощів словотвору, назвав їх «*релексивними*») [12, 48].

Думали ми і над тим, щоб назвати бездіяльність «сфокусованою» і «несфокусованою». Але ці слова можуть викликати асоціації з «фокусом» у неадекватному значенні. Тому дослідникам, які схвалють нашу градацію видів бездіяльності за змістом, пропонуємо намагатися втілити дані поняття в більш придатну форму.

Список використаних джерел:

1. Бойко А.И. Преступное бездействие / Бойко А.И. – СПб: Юрид. центр Пресс, 2003. – 320 с.
2. Библер В.С. Нравственность. Культура. Современность (Философские раздумья о нравственных проблемах) / Библер В.С.; редкол.: А.А. Гусейнов и др. // Этическая мысль: науч.-публицист. чтения. – М.: Политиздат, 1990. – С. 16–58.
3. Гринберг М.С. Уголовно-правовое и криминологическое исследование неосторожности / М.С. Гринберг; науч. ред. П.С. Дагель // Проблемы борьбы с преступной неосторожностью: межвуз. тематич. сб. – Владивосток: ДВГУ, 1978. – Вып. 2. – С. 149–154.
4. Землюков С.В. Уголовно-правовые проблемы преступного вреда / Землюков С.В. – Новосибирск: Изд-во Новосибирского университета, 1991. – 241 с.
5. Краткий психологический словарь [под ред. А.В. Петровского и М.Г. Ярошевского]. – М.: Политиздат, 1985. – 430 с.
6. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология / Кудрявцев В.Н. – М.: Наука, 1982. – 287 с.
7. Пионтковский А.А. Курс советского уголовного права. Общая часть: в 6-ти т. / Пионтковский А.А.; редкол.: А.А. Пионтковский и др. – М.: Наука, 1970. – Т. 2: Преступление. – 516 с.

8. Малинин В.Б. Основания и пределы уголовной ответственности за бездействие: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / В.Б. Малинин. – Ленинград, 1984. – 22 с.
9. Мальков В.П. Субъективные основания уголовной ответственности / В.П. Мальков // Государство и право. – 1995. – № 1. – С. 91–99.
10. Судакова В.М. Свобода і ненасилля в сучасному суспільному розвитку: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філософ. наук.: спец. 09.00.04. «Соціальна філософія та філософія культури» / В.М. Судакова. – К., 1998. – 32 с.
11. Теория познания: в 4 т. / под ред. В.А. Лекторского, Т.И. Ойзермана. – Т. 2. Социально-культурная природа познания. – М.: Мысль, 1991. – 470 с.
12. Тер-Акопов А.А. Преступление и проблемы нефизической причинности в уголовном праве / Тер-Акопов А.А. – М.: Юрникга, 2003. – 480 с.
13. Угрехелидзе М.Г. Проблема неосторожной вины в уголовном праве / Угрехелидзе М.Г. – Тбилиси: Мецниереба, 1976. – 130 с.
14. Шапиев С.М. Особенности уголовной ответственности за преступления, совершенные по неосторожности: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / С.М. Шапиев. – Ленинград, 1982. – 23 с.
15. Эльконин Б.Д. О природе человеческого действия / Б.Д. Эльконин // Вестник МГУ. – 1989. – № 4. – С. 25–39. – (Серия 14: Психология).
16. Ярмыш Н.Н. Действие как признак объективной стороны преступления (проблемы психологической характеристики) [Текст] / Н.Н. Ярмыш. – Х.: Основа, 1999. – 84 с.

Наталія ЯРМИШ

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЯВІВ ВОЛІ У НЕОБЕРЕЖНІЙ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПРИ СКОЄННІ ЗЛОЧИНУ

Резюме

В основі статті – дискусія, що точиться в науці кримінального права з приводу наявності волі при необережній бездіяльності. Здійснено спробу обґрунтувати волимість бездіяльності у вигляді «забудькуватості» з використанням даних психології. Запропоновано терміни на позначення різних видів бездіяльності.

Наталія ЯРМЫШ

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЯВЛЕНИЙ ВОЛИ В НЕОСТОРОЖНОМ БЕЗДЕЙСТВИИ ПРИ СОВЕРШЕНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Резюме

Статья посвящена анализу дискуссии, которая ведется в науке уголовного права по поводу наличия воли при неосторожном бездействии. Предпринята попытка обосновать волимость бездействия в виде «забывчивости» с привлечением данных психологии. Предложены термины, обозначающие различные виды бездействия.

Natalia YARMYSH

CHARACTERISTIC OF WILL EXPRESSION IN CRIME COMMISSION BY NEGLIGENT OMISSION

Summary

The article deals with criminal law doctrine debate on will presence in negligent omission. The presence of will in omission in sort of forgetfulness with the use of psychology scientific data is substantiated by author. The terms that define various kinds of omission are proposed.